

УДК 336.713

Корнієнко Т.В., Сумське обласне управління НБУ

ЛІКВІДНІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ: ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ, МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ

В статті висвітлено основні ознаки ліквідності, фактори, що впливають на формування позиції банку щодо ліквідності, а також методи управління нею через активи та пасиви.

Ключові слова: комерційний банк, ліквідність, банківська система, активно-пасивні операції.

Складна загальноекономічна ситуація в країні обумовлює проблеми, з якими стикається банківська система, але, в свою чергу, незадовільна робота банків, які переслідують свої меркантильні інтереси, не враховуючи економічні наслідки проведення тих чи інших операцій, призводять до погіршення фінансового стану конкретного комерційного банку та якості роботи банківської системи взагалі.

Управління комерційним банком спрямоване на підтримку ліквідності, зниження банківських ризиків та максимізацію прибутків. Досягнення цієї триєдиної мети дозволяє говорити про належний фінансовий стан банку та його надійність. Але взаємозв'язок та взаємовплив цих цілей не очевидний і, більш того, є обернено залежним: підвищення ліквідності призводить до зменшення прибутку, саме високоризикові операції дають найбільшу доходність. Тому завдання полягає у визначенні оптимального поєднання прийнятної ступеня ризику, до якого може припускати-ся банк, що забезпечить достатній рівень прибутковості при задоволенні потреб у ліквідності.

Ліквідність – здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, що визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел та напрямів використання коштів. Банк має достатню ліквідність тоді, коли він може швидко і з розумними витратами отримати достатньо ресурсів через збільшення пасивів або через перетворення ак-

тивів на готівку. Ризик ліквідності – це ступінь ймовірності втрат, які понесе банк при неспроможності перетворювати свої активи в наявні кошти для задоволення вимог кредиторів. Ризик ліквідності може виникнути внаслідок нездатності банку контролювати незаплановані зменшення або інші зміни обсягу джерел коштів, неврахування впливу ринкової ситуації.

Забезпечення ліквідності дозволяє банку:

- своєчасно та якісно виконувати поточні зобов'язання;
- надає можливість гнучкості в проведенні активно-пасивних операцій;
- запобігати операційним збиткам принаймні на короткий час.

Ознаки ліквідності:

- Строки погашення активів забезпечують достатні готівкові та безготівкові надходження. Виконання банком цієї умови є результатом належної якості активів, їх структуризації за строками погашення та професійного менеджменту банку щодо активів та ліквідності. Важливим є також співвідношення готівкових та безготівкових коштів: недостатність готівки призводить до додаткових витрат банку на її купівлю, затримок розрахунків з клієнтами. Надлишки готівки потребують витрат по її вивезенню, втрати можливостей щодо прибуткового розміщення ресурсів.
- Відсоткові ставки в банку не перевищують ринкові, що є ознакою відсутності ажіотажного по-

питу в банку на ресурси. Високі ставки, що значно перевищують ринкові, банк пропонує для підвищення привабливості вкладень, як правило, у разі дефіциту ліквідності чи проведення банком високоризикових спекулятивних операцій.

- Залишки на рахунках стабільні або зростають. Розширення ресурсної бази свідчить про роботу банку по залученню коштів, довіру до банку його клієнтів. Надійна репутація банку закладає підвалини майбутньої експансії на ринку банківських послуг.
- Здатність фінансувати активи, які забезпечать сталі надходження та прибутковість роботи банку.

Неспроможність забезпечити ліквідність має руйнівний вплив на фінансовий стан та репутацію банку. Про те, що комерційний банк зазнає проблем при розрахунках по зобов'язаннях, можуть свідчити:

- Постійне надмірне залучення коштів на міжбанківському ринку. Зростання звернень банку на міжбанківський ринок, що кількісно виражається в збільшенні питомої ваги ресурсів, куплених на міжбанківському ринку в загальній сумі активів, має бути сигналом для аналізу керівництвом причин такої тенденції.
- Активне придбання ресурсів може здійснюватися банком при недостатності наявних та планових надходжень. При цьому він змушений пропонувати кращі (дорожчі) умови, ніж конкуренти. Таким чином, поточні проблеми з ліквідністю відібраються на вартості, по якій банк буде спроможний залучити кошти.
- Обмежене або дуже інтенсивне зростання обсягу кредитів. Систематичний дефіцит ресурсів для фінансування вкладень призведе до зменшення прибуткових кредитів і позначиться на фінансовому стані банку. З іншого боку, агресивна, невиважена кредитна політика, направлена на отримання максимальних доходів, може викликати неліквідність.
- Відтік вкладів може бути передбачуваним (пов'язаний з розподілом вкладів по строках повернення) та непередбачуваним (пов'язаний із загальноекономічними умовами, чутками, репутацією банку).
- Інтенсивний розпродаж активів здійснюється по цінах, нижчих за їх реальну вартість, і призводить до втрати банком доходів.

Наслідками недостатньої ліквідності є:

- побоювання вкладників;
- зростання попиту на вклади;
- обмеження зростання обсягів кредитів;
- може стати однією з причин банкрутства банку;
- порушення обмежень щодо запозичень;
- порушення нормативних актів органів нагляду.

Недостатня ліквідність позначається на фінансовому стані банку: зростають процентні витрати, майбутні надходження втрачаються внаслідок продажу доходних активів, обмеження зростання активів призводять до втрати сприятливих нагод, відсутність лік-

відності може призвести до штрафних санкцій органів нагляду.

Розглянемо проблему ліквідності з точки зору факторів, що впливають на формування позиції банку щодо ліквідності.

- Рівень ліквідних коштів та наявність активів, які можуть швидко перетворюватися на готівкові та безготівкові кошти. Одне з головних завдань, що вирішує керуючий – забезпечення достатньої кількості готівкових та безготівкових коштів в банку, необхідних для виплат клієнтам, вкладникам банку, тобто коли банк повинен обслуговувати свої поточні зобов'язання. До ліквідних активів належать готівкові кошти (каса) та їх еквіваленти, кошти у Національному банку України та в інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані у готівкові чи безготівкові кошти. До активів, якими можна швидко поповнити рахунок банку, належать депозити овернайт, гарантійні депозити, інші короткострокові депозити в інших банках, а також кредити, цінні папери, що погашаються по строку. На сьогоднішній день говорити про можливість використання короткострокових цінних паперів як інструменту для регулювання ліквідності зарано, оскільки, по-перше, не існує загальноприйнятої класифікації цінних паперів в залежності від ступеня ризику, терміну, доходності, що дозволило б виділити групу цінних паперів, які можна вважати повноцінним різновидом високоліквідних активів банку; по-друге, не склався ринок, де б вільно оберталися цінні папери, які можуть використовуватися як засіб підтримання ліквідності. Наявність активів, що забезпечать надходження коштів у певному періоді часу, визначаються структурою кредитного та інвестиційного портфеля в залежності від строків повернення активів.
- Рівень, частота та мета позик клієнтів. До дефіциту ліквідності може призвести надмірна завантаженість ресурсів банку у кредити. При цьому вирішальне значення має якість кредитного портфеля: погашення кредитів позичальниками по строках та сумах повинні забезпечувати виконання зобов'язань банку.
- Теперішня та очікувана якість активів: стан кредитного, інвестиційного портфелів, обсяги дебіторської заборгованості. При погіршенні якості активів банк має зосередити зусилля на поверненні проблемних активів, проводити формування резервів для відшкодування збитків по активних операціях, обережно проводити збільшення вкладень з урахуванням пріоритетності завдання забезпечення ліквідності.
- Динаміка потреб щодо ресурсів протягом часу, стабільність ресурсної бази. Аналіз попиту банку на ресурси дозволяє прогнозувати очікувані майбутні потреби в ресурсах з урахуванням сезонних, циклічних та інших факторів, що впливають на попит на кредити, активи, а також су-

ми позабалансових вимог до банку. Стабільність ресурсної бази визначається складом клієнтів банку та залежністю від мінливих та строкових джерел коштів.

- Економічні та ринкові прогнози мають визначальний вплив на політику банку та поведінку кредиторів та вкладників. Банк має будувати стратегію розвитку з урахуванням прогнозів щодо руху відсоткових ставок, конкурентного оточення, перспектив розширення діяльності банку. Слід зауважити, що негативний вплив має нестабільність законодавчої та нормативної бази, що вносить елемент невизначеності в дії банку.
- Загальна ефективність політики та практики керівництва. Високий рівень менеджменту банку є однією з основних умов успішної роботи банківської установи, тому усвідомлення того, що стан ліквідності – це узагальнюючий показник ефективності діяльності поряд з прибутком, дає підстави для проведення керівництвом адекватної політики.

Ситуація, коли у банку виникають додаткові потреби у ліквідності, потребує поглибленого аналізу. Підвищені потреби в ліквідності можуть бути пов'язані з:

- вилученням великих вкладів;
- виконанням зобов'язання надати кредит;
- недостатністю короткострокових ресурсів для виконання короткострокових зобов'язань (періоди неліквідності);
- великою концентрацією джерел фінансування;
- залежністю банку від великих вкладників та клієнтів, що переживають фінансові труднощі;
- значною частиною кредитного портфеля, яка складається з великих статичних позик із малою ймовірністю зменшення їхнього обсягу;
- значними обсягами непередбачених зобов'язань.

З'ясування конкретних причин, що викликали дефіцит ліквідності, дозволить вжити відповідні заходи щодо його подолання та запобігання таким проблемам у майбутньому, тому важливим є планування можливих дій банку для підтримання ліквідності.

Методи забезпечення ліквідності – це система заходів для підтримання в оптимальних розмірах потреб у залучених ресурсах для покриття можливого браку ліквідності. Розглянемо управління ліквідністю через управління активами та пасивами.

Задоволення потреб у ліквідності через управління активами реалізується через зміну складу активів або строків їх погашення. Сума ліквідних активів, якими слід володіти банку, залежить від стабільності структури ресурсної бази, потенційних можливостей швидкого її розширення. Для того, щоб оцінити потік грошових коштів від банківських активів, керівництво повинно прогнозувати:

- очікуваний рівень “вибірки” зобов'язань;
- частину активів, які мають погашатися, пролонговуватися, поновлюватися;

- очікуваний рівень нових кредитів (включаючи сезонні, несподівані та заплановані).

Забезпечення ліквідності через управління активами банку здійснюється шляхом:

- Реалізації ліквідних активів, що є природним засобом розрахунків за своїми зобов'язаннями і включає оплати з кореспондентських рахунків, через касу за рахунок наявних коштів чи поточних надходжень.
- Зменшення неліквідних активів. До неліквідних належать активи, які не можна швидко реалізувати без значних втрат, тобто активи, що не будуть погашені найближчим часом. До неліквідних активів обов'язково включають проблемні позики (пролонговані, прострочені, сумнівні), неліквідні цінні папери, сумнівну дебіторську заборгованість, основні засоби. Процес вивільнення банку від неякісних неліквідних активів є болісним та дорогим, але неминучим для майбутньої стабільної роботи банку.
- Надання переважно позик до запитання та короткострокових дозволяє спланувати погашення активів у короткостроковому періоді часу, що забезпечить необхідні надходження. Робота банку з кредитами до запитання та на короткі терміни (до місяця) є звичною для міжбанківського ринку, але при кредитуванні суб'єктів господарювання терміни позик встановлюються відповідно до циклічного характеру бізнесу, тому вид галузі, в якій працює позичальник, зумовлює строки кредитування.
- Підвищення відсоткових ставок за позиками, з одного боку, можна розглядати як стимул для якнайшвидшого розрахунку позичальника з банком по кредитній заборгованості. Зауважимо, що таке право банку, як правило, передбачається в кредитних договорах, але використовувати його необхідно зважено, оскільки воно зачіпає інтереси клієнта і відбивається на репутації банку. З іншого боку, подорожчання кредитів є компенсацією банку за втрати по додатковому залученню коштів для подолання дефіциту ліквідності.
- Продаж кредитів. Практика торгівлі фінансовими вимогами не набула широкого розповсюдження внаслідок низької зацікавленості в проведенні таких операцій через фактичну правову незахищеність кредитора, неплатоспроможність клієнтів, кредитування банками переважно своїх клієнтів.
- Продаж короткострокових цінних паперів не є вагомим засобом підтримання ліквідності внаслідок нерозвинутості ринку цінних паперів.

Забезпечення ліквідними коштами через управління пасивами здійснюється шляхом зміни складу пасивів чи строків їх повернення або через забезпечення доступу до джерел фінансування. Для того, щоб оцінити потік грошових коштів від банківських пасивів, керівництво повинно прогнозувати:

- погашення депозитів згідно зі строками;

- можливості непередбачуваного відтоку депозитів;
- нормальний рівень подовження депозитів та інших зобов'язань;
- очікуваний рівень нових депозитів (включаючи сезонні, несподівані та заплановані).

Щоб задовольнити свої потреби у ліквідності через управління пасивами банк може:

- Збільшити пасиви строкового характеру. Строкові кошти є більш дорогим видом ресурсів порівняно з коштами до запитання, але якщо банк має ресурсну базу, сформовану переважно з коштів, що залучені на визначений термін, то він може не обмежувати строки вкладень найближчими термінами, тобто здійснювати активні операції, що забезпечать кращу доходність. Особливістю залучення вкладів фізичних осіб є момент інерції при реагуванні населення на зміни відсоткових ставок. Тому при плануванні обсягів строкових депозитів фізичних осіб відразу після підвищення відсоткових ставок закладами, слід покладатися на аналіз статистики звичайних надходжень вкладів, а не на можливість миттєвого зростання їх суми.
- Збільшення обсягу залучення міжбанківських та інших коштів. Можливості роботи банку на міжбанківському ринку значною мірою визначаються репутацією банку. Типовою є ситуація, коли банк систематично співпрашає з декількома іншими (кредити овернайт, до 7 днів) і їх взаємовідносини будуються на довірі. Банк постій-

но проводить роботу з клієнтами щодо прогнозування надходжень на їх рахунки. Можливості додаткового притоку коштів на рахунки клієнтів залежать від складу клієнтів.

- Подовження строку погашення депозитних сертифікатів. Якщо банк здатний запропонувати власникам депозитних сертифікатів привабливі умови, то це дозволить відстрочити попит на виплати. На сьогоднішній день практика роботи з депозитними сертифікатами не набула значного розповсюдження.
- Підтримання стосунків із джерелами фінансування має важливе значення для планування активно-пасивних операцій взагалі та їх впливу на ліквідність. Фактор довіри клієнта і банку досить часто спрацьовує для підтримання миттєвої ліквідності банку при короткострокових труднощах в проведенні розрахунків, але ним не можна зловживати.

Таким чином, здатність банку управляти активно-пасивними операціями, підтримуючи достатню ліквідність, є узагальнюючим показником якості його роботи. Проблеми з ліквідністю призводять до додаткових витрат, втрати сприятливих нагод, штрафних санкцій. Але найбільші збитки банк зазнає від втрати довіри клієнтів та репутації, тому забезпечення ліквідності є пріоритетним завданням менеджменту банку.

Summary

In clause the basic attributes liquidity, factors are covered which influence formation of a position of bank rather liquidity, and also methods of management by it through actives and passives.

УДК 336.717.6

Мицура О.О., Волошко І.В., АППБ "Аваль"

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ – НЕОБХІДНА УМОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В статті розкрито поняття, принципи і методи організації управлінського обліку в банківській системі, а також наведено практичну реалізацію організації управлінського обліку в АППБ "Аваль".

Ключові слова: управлінський облік, банківська система, банк.

Традиційний бухгалтерський облік задовольняв потреби планової системи господарювання, будучи лише засобом реєстрації господарських операцій. Він спрямований як би в минуле, не має достатньої оперативності, має обмежену деталізацію. Ринкова економіка з її динамічністю, конкурентною боротьбою потребує удосконалення форм і методів обліку. Тому в розвинутих західних країнах уже декілька десятиріч існує розподіл бухгалтерського обліку на фінансовий, виробничий, управлінський і податковий облік.

Фінансовий облік (від англ. Financial accounting) є правонаступником традиційного бухгалтерського обліку, приймає на себе його предмет і метод обліку. Зберігаючи повноту, обґрунтованість та достовірність даних, фінансовий облік призначений, в основному, для упорядкування звітності, спрямованої для зовнішніх користувачів: акціонерів, ділових партнерів, фінансових органів.

Виробничий облік (від нім. Betriebsabrechnung) спрямований на одержання облікових даних про виробничі витрати (прямі та непрямі) з метою визна-